

УДК 574

## РІВНЕНСЬКИЙ БУРШТИН – ЦЕ КАМІНЬ СПОТИКАННЯ, ДОЛАРИ ПІД НОГАМИ ЧИ ДЖЕРЕЛО НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТУ?!

Товста С.М.

Ірпінський державний коледж економіки та права

Досліджено теоретичні питання незаконного видобутку рівненського бурштину. Вивчено аспекти екологічної проблеми, яка виникає при нелегальному видобуванні коштовного каменю. Висунуто тези для вирішення даної проблеми. Обґрунтовано на конкретних прикладах методами порівняльної характеристики ринкової та тіньової ціни «каменя сонця». Зроблено остаточні висновки щодо дефіциту коштів для наповнення бюджету від даної галузі діяльності.

**Ключові слова:** незаконний видобуток, бурштин, державна монополія, тіньовий бізнес, нелегальні копальні, екологічна проблема, рекультивация земель.

**Постановка проблеми.** З кожним роком дедалі актуальнішим стає питання видобутку і використання бурштину в Україні, причому більше нелегального. Бурштиновий бізнес є найкращим прикладом того, як «гарно» Україна вміє втрачати свої шанси там, де це здавалося неможливим.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вітчизняними та закордонними фахівцями детально досліджена специфіка сучасного видобування бурштину, його становища в Україні. Безпосередньо досліджуються в працях Тутковського П.А., Мацуя В.М., Сребродольського Б.І., Криницької М.В. та інших. В них аналізуються сутність розвитку добування бурштину, його різноманітні види та методи сприяння покращення екологічної ситуації.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Проте, не дивлячись на велику увагу багатьох вчених до дослідження даної проблеми, не всі питання щодо видобування бурштину, а головним чином його сучасного стану загалом не є вирішеними остаточно та потребують подальшого розгляду.

**Мета статті.** Законодавець передбачив покарання лише за незаконний видобуток бурштину, а за зберігання, збут, перевезення, скупку та інші операції з коштовним камінням відповідальності, зокрема, не існує.

**Виклад основного матеріалу.** Для багатьох мешканців північних районів Рівненщини бурштин став своєрідною панацеєю від бідності. Скрутне матеріальне становище спонукало їх до незаконного, часто дуже небезпечного, промислу. Фактичну монополію на видобуток і торгівлю «золотом півночі» має держава, але паралельно функціонує чимало нелегальних копачів і контрабандистів. «Старателі» видобувають сировину дешевше, ніж офіційні підприємства, бо не платять екологічних зборів, не переймаються геологічними дослідженнями, рекультивацією території чи навіть орендою земельної ділянки.

З кожним роком дедалі актуальнішим стає питання видобутку і використання бурштину в Україні, причому більше нелегального. **Бурштиновий бізнес** є найкращим прикладом того, як «гарно» Україна вміє втрачати свої шанси там, де це здавалося неможливим.

У 1993 році в обласному центрі почало функціонувати державне підприємство «Бурштин України», яке дотепер майже монополією здій-

снює розвідку, видобуток та збагачення бурштину, переробку його у ювелірні та художні вироби. Спеціально створений у 1995 році підрозділ при Управлінні Міністерства внутрішніх справ України в області забезпечує охорону 28-ректарної ділянки, де на законних підставах розробляють родовища... Проте старателів це не зупиняє. Вони давно «демонополізували» видобуток бурштину і складати лопати не збираються. Тому правоохоронці з метою реалізації вимог відповідного Указу Президента України від 15 січня 2008 року, окремого доручення Прем'єр-міністра України від 22 березня 2007 року та доручення голови обласної державної адміністрації від 30 березня 2007 року, вказівок та розпоряджень МВС, постійно здійснюють комплекс заходів, спрямованих на охорону родовищ бурштину на території області, попередження його незаконного видобутку, зберігання, переробки та реалізації [1], [2].

Вітчизняними та закордонними фахівцями детально досліджена специфіка сучасного видобування бурштину, його становища в Україні. Безпосередньо досліджуються в працях Тутковського П. А., Мацуя В. М., Сребродольського Б. І., Криницької М. В. та інших. В них аналізуються сутність розвитку добування бурштину, його різноманітні види та методи сприяння покращення екологічної ситуації. Проте, не дивлячись на велику увагу багатьох вчених до дослідження даної проблеми, не всі питання щодо видобування бурштину, а головним чином його сучасного стану загалом не є вирішеними остаточно та потребують подальшого розгляду.

Для багатьох мешканців північних районів Рівненщини бурштин став своєрідною панацеєю від бідності. Скрутне матеріальне становище спонукало їх до незаконного, часто дуже небезпечного, промислу. Фактичну монополію на видобуток і торгівлю «золотом півночі» має держава, але паралельно функціонує чимало нелегальних копачів і контрабандистів. «Старателі» видобувають сировину дешевше, ніж офіційні підприємства, бо не платять екологічних зборів, не переймаються геологічними дослідженнями, рекультивацією території чи навіть орендою земельної ділянки. На чорному ринку бурштину багато, разом з тим в Україні є чимало фірм, які із задоволенням цей бурштин купували б для виготовлення з нього ювелірних виробів. Однак це можна зробити тільки нелегальним способом – бурштин поки що має статус коштовного камін-

ня. Це ускладнює легальну торгівлю цією сировиною. За таких умов старателям найпростіше продати бурштин за ціною, що нижча реальної вартості, покупцям із Польщі, Литви чи Білорусі (звідси і проблема контрабанди). Водночас українським фірмам іноді зручніше купувати сировину в Росії або в тій же Польщі, бо легальний український видобуток бурштину не перекриває попиту на нього [2].

Саме через нелегальний видобуток бурштину, Рівненська область стикається з великою кількістю **екологічних проблем**. Цей незаконний метод пошуку бурштину, підриває екосистему краю та несе значні втрати для сільського господарства регіону. Адже тисячі гектарів землі, на якій раніше був ліс, після пошуку каменя нагадують марсіанський пейзаж з поваленими деревами та ямами 3-8 метрової глибини, заповненими глинистою сірою рідиною, знищуються десятки гектарів лісових масивів та земельних угідь. Дерева, корені яких підмито, валяться: утворюється так званий п'яний ліс, ходити яким дуже небезпечно. Глибокі ями закопують не надто ретельно, залишаючи підземні порожнечі, пастки для людей та худоби. За лічені дні чарівні поліські гаї перетворюються на жакливі пустелі. Всі перелічені чинники ведуть до непоправних наслідків: зміна складу рослинності, місць мешкання тварин, великі втрати лікарських та харчових рослин, і навіть до зміни клімату даного регіону. До екологічних проблем слід додати, проблему ігнорування та зневажливе ставлення людей до законодавства України [1].

Прислухаючись до думки екологів, в лісі, де вже побували бурштинокопачі, через кілька років повсихають всі дерева, бо гідрологічний режим порушений ямами та помпами. Проблеми будуть і у тварин, які потрапляють в ями і не можуть звідти вибратись. Дуже часто бурштин добувають у цінних природних територіях. Проте весь **клондайк** не існував би, якби правоохоронна система та органи влади це не кришували. Влада взяла все під контроль: якщо у 90-ті гроші носили місцевим авторитетам, то зараз – в правоохоронні органи.

Для багатьох мешканців північних районів Рівненщини, а саме: Сарненського, Володимирецького та Дубровицького – бурштин став своєрідною панацеєю від бідності. Скрутне матеріальне становище спонукало їх до незаконного, часто дуже небезпечного, промислу. Фактичну монополію на видобуток і торгівлю «золотом півночі» має держава, але паралельно функціонує чимало нелегальних копачів і контрабандистів. **«Старателі»** видобувають сировину дешевше, ніж офіційні підприємства, бо не платять екологічних зборів, не переймаються геологічними дослідженнями, рекультивацією території чи навіть орендою земельної ділянки. На чорному ринку бурштин багато, разом з тим в Україні є чимало фірм, які із задоволенням цей бурштин купували б для виготовлення з нього ювелірних виробів. Однак це можна зробити тільки нелегальним способом – бурштин поки що має статус коштовного каміння. Реальна його вартість за кордоном сягає близько **9 тис. доларів США за кілограм**.

**Наскільки великі обсяги бурштинового бізнесу в Україні?** Точні обсяги важко назва-

ти, бо цей бізнес є нелегальним. Мова йде про 1,5-3 мільярди доларів США кожного року. Бюджет України заробляє з цього мізерні суми. У російських ЗМІ пройшла інформація, що вилучили партію бурштину вагою в 30 тонн на суму в 2 млрд. російських рублів. Шляхом нехитрих обчислень можна поррахувати, що вартість 1 кг становить 67 тис. російських рублів або 2233 долари США. В Україні в 2013 році чорні копачі отримували за кілограм від 18 до 250 доларів (залежить від якості каменю). У Європі ціна становить 500-700 доларів за кілограм. У польському Гданьську ціна варіюється від 6 злотих за грам (6000 польських злотих за кілограм) до 8 євро за грам (8000 євро – 1 кг). Середня ціна за бурштин невисокої якості – 32 євро/грам (32000 євро – 1 кг) [3].

Це ускладнює легальну торгівлю цією сировиною. За таких умов старателям найпростіше продати бурштин за ціною, що нижча реальної вартості, покупцям із Польщі, Литви чи Білорусі (звідси і проблема контрабанди). Водночас українським фірмам іноді зручніше купувати сировину в Росії або в тій же Польщі, бо легальний український видобуток бурштину не перекриває попиту на нього. Цим можна пояснити те, чому Україна не користується своїми перевагами, маючи поклади такої цінної сировини. Хоча теоретично саме Рівне, а не наприклад, Гданськ, могло б носити звання світової столиці бурштину і заробляти на цьому цілком конкретні дивіденди.

«Старателі» виходять на незаконний промисел у будь-яку пору року й доби, не зважаючи на погодні умови. Тому й правоохоронцям, аби затримати їх, доводиться чатувати годинами, чекаючи, доки десь у тиші пролунає гуркіт мотору працюючої мотопомпи – іноді й у лютий мороз, по пояс у крижаній воді. А зловмисникам до цього байдуже. Не дбаючи про своє здоров'я, вони часто тягнуть за собою й дітей, навчаючи їх з юних літ злочинній справі... справі, якою займаються цілі династії. Спочатку ти просто помічник, а згодом маєш шанс «вирости» до «бригадира», придбати власну мотопомпу і організувати свій бізнес.

Прогалини у законодавчому захисті родовищ від ласих до легкої наживи осіб сприяють тому, що тіньовий сектор **продажу-скупки-експорту** бурштину на Рівненщині набув значних масштабів. За офіційними даними, державне підприємство «Бурштин України» за рік видобуває 2-3 тонни коштовного каміння, а на біржі у Гданську останнім часом щороку продається від 20 до 30 тонн «соснової сльози» з України. Як бачимо, нелегальні обсяги видобутку бурштину у нашій державі у шість – десять разів перевищують офіційні!

Так як, **українська Феміда** не надто сувора до «старателів», відповідно до частини **статті 240** Кримінального кодексу України **«Порушення правил охорони надр»** [4], незаконний видобуток бурштину не належить до тяжких злочинів. І тому бурштинокопачам тільки світить штраф від 8500 до 13600 гривень, обмеження або позбавлення волі на строк до трьох років. Так як, порушення правил охорони надр не належить до тяжких злочинів, тому це не дозволяє проведення певного комплексу оперативно-розшукових заходів та не дає можливості документувати осіб,

які є безпосередніми організаторами незаконного видобутку бурштину-сирцю, а також оплачують роботу старателів і збувають видобуте каміння. Як наслідок – до відповідальності притягуються лише особи, які скоїли незаконний видобуток бурштину, тобто рядові виконавці, а це, як правило, місцеві мешканці. Як бачимо, законодавець передбачив покарання лише за незаконний видобуток бурштину, а за зберігання, збут, перевезення, скупку та інші операції з коштовним камінням відповідальності, зокрема, не існує.

У 2015 році наша влада спробувала вирішити проблему незаконного видобутку бурштину. І 23 квітня Верховна Рада проголосувала в першому читанні за проект закону «Про видобування та реалізацію бурштину» (№ 1351-1) [5]. З другої спроби голосування законопроекту «за основу» набрало 234 голосів і закон був прийнятий. Закон спрямований на вдосконалення правового регулювання відносин у сфері видобутку та реалізації бурштину. Документ запроваджує спрощену процедуру отримання дозволу на видобуток бурштину для первинного надкористувача. Старателі централізовано зможуть отримати дозвіл на видобуток бурштину, ділянку для роботи, а також можливість реалізувати мінерал на бурштиновій біржі. Корупційним ризиком законопроекту під час обговорення називали те, що контроль за видобутком покладають на самого первинного надкористувача, а функції контролю з боку держави не виписано. І як ми бачимо сьогодні, цей закон не вирішив проблему...

Запевнення представників влади про припинення незаконного видобутку бурштину на Рівненщині не підтверджують ні місцеві жителі, ні громадські активісти. Крім того, повідомляється, що вже на початку березня 2016 р. Державна прикордонна служба виявила 11 незаконних ділянок видобутку бурштину на Рівненщині. Пригадаємо те, що Президент П. Порошенко обіцяв за два тижні навести порядок з незаконним видобутком бурштину ще в липні минулого року після опублікованого активістами відео катастрофічних наслідків масштабного нелегального видобутку бурштину в Зарічненському районі Рівненської області. Активісти також повідомляють, що незаконний видобуток бурштину найбільш активно триває на Рівненщині. Крім того, увага громадськості знову зосереджена на державному підприємстві «Українські поліметали» та нещодавно створеному «Надра-Спецленд Ресурси». За словами активістів, у регіоні з часів незалежності України точаться кримінальні війни за вплив на бурштиновий бізнес. Прибутки від незаконної розробки каміння йдуть прямісінько до незаконних копачів, не поповнюючи бюджет країни.

За інформацією ЗМІ, офіційно ліцензіями і правом на видобуток володіють кілька легальних підприємств, за дозволами і кураторством яких на виділених ділянках відбувається незаконне видобування бурштину в промислових масштабах. Через Рівненську обласну раду такі підприємства зараз намагаються офіційно отримати дозвіл на володіння ділянками з бурштином, загальна площа яких сягає майже 40 тис. га і які є одними з найродючіших на поклади коштовного каменю. Зокрема, нещодавно «Держгеонадра

України» звернулися до Рівненської облради з вимогою надати дозвіл на розробку бурштину для ДАК «Українські поліметали» та «Надра-Спецленд Ресурси». Мова йде про чотири ділянки у сумі майже 40 тис. га, які необхідні підприємствам для «геологічного вивчення» і в тому числі для дослідної розробки бурштину.

Про те, як вирішити цю ситуацію, вже давно говорять представники місцевої влади і бізнесу Рівненщини. Рецепт такий: вилучити бурштин із переліку коштовного каміння (що уможливить легальну торгівлю ним), відмовитися від державної монополії на видобуток бурштину, налагодити роботу пунктів скупки його у населення, розробити та запровадити спрощений порядок отримання ліцензій на цей вид діяльності а також створити бурштинову біржу в Рівному, підтримуючи розвиток різноманітних культурних і туристичних проектів, в яких бурштин є головним мотивом. При цьому тісно співпрацювати з Польщею та іншими бурштиновими країнами, досвід яких міг би бути корисним для України. А головне – терміново внести зміни до діючих **Кримінального Кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення**, основою яких буде передбачено кримінальну відповідальність не тільки за незаконний видобуток, а й перевезення, зберігання, переробку та реалізацію бурштину-сирцю. Також є надія на нових представників влади.

У квітні 2016 року экс-голова Національної поліції **Хатія Деканоїдзе** підписала доручення про створення оперативного штабу по боротьбі з нелегальним видобутком бурштину. За її словами, в штаб увійдуть представники блоку громадської безпеки Нацполіції, кримінального блоку та патрульної служби. Загальна чисельність – 150 чоловік. Сутички між «старателями» і правоохоронцями, відсутність стратегічного плану на державному рівні, контрабанда бурштину і політизованість боротьби з нелегальним видобутком каменю – вже стали невід'ємною частиною видовища, за яким з екранів телебачення спостерігає вся країна. **Бурштинові війни** – давня хвороба нашої держави, яка з кожним днем тільки загострюється. Деканоїдзе звернулася до вищого керівництва країни з проханням негайно скликати розширене засідання Ради національної безпеки і оборони, щоб почати напрацювання комплексного плану дій. Що з цього вийде – покаже час, якого ми не маємо, оскільки цю проблему потрібно вирішувати негайно.

На мою думку, існують такі основні шляхи вирішення даної проблеми:

- створити бурштинову біржу в Рівному;
- забезпечити людей місцями працевлаштування і надання гідної заробітної плати;
- відмовитися від державної монополії;
- терміново внести зміни до діючих Кримінального Кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Для рекультиватії цих земель доцільно створити спеціальний Екологічний фонд, у якому б акумулювались відрахування, що сплачуватимуть компанії, які займаються розвідкою й видобутком «сонячного каменю». Це дозволить відновити ґрунти на території краю та вберегти екосистему області. Також, як механізм віднов-

лення земель, пропоную залучити до роботи на ділянках, оброблених незаконними «старателями», компанії, що мають відповідні дозвільні документи. За статистичними даними, незаконним способом видобувається лише 10-15 відсотків каменю, решта покладів залишаються в землі, і можуть бути добути лише кар'єрним методом, який використовують компанії, що мають дозволи. По завершенню робіт на ділянці, компанія яка отримала право на її розробку, буде зобов'язана провести рекультивацию (Рекультивация земель – це комплекс організаційних, технічних, біотехнологічних та правових заходів, здійснюваних з метою відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель). Такий спосіб вирішення проблеми цікавий підприємцям і вигідний для регіону.

Слід визнати, що на Рівненщині за останні роки чимало зробили для популяризації бурштину як українського бренду. Йдеться, зокрема, про такі ініціативи, як **Музей бурштину (2010 р.)** в Рівному, **Фестиваль «Бурштиновий шлях»**, міжнародна конференція бурштиністів у жовтні 2013-го чи бурштинові конкурси краси [6]. Багато проектів розробили також у Києві, у тому числі бурштиновий ресторан та виставка бурштину в Софії Київській. Хоча розвиток бренду «бурштин» без вирішення питань прозорого видобутку і торгівлі буде складним, такі ініціативи все ж

мають глибокий сенс. В результаті своїх власних досліджень, опрацьованих інформаційних джерел, я можу зробити висновок, що на сьогодні Рівненський бурштин є все ж таки більше каменем спотикання для місцевого населення, а от для людей, що керують організацію тіншового сектору продажу-скупки-експорту бурштину він є тими самими доларами під ногами. На жаль! Але ніяк Рівненський бурштин не є джерелом наповнення державного бюджету...

**Висновки та пропозиції.** В результаті своїх власних досліджень, опрацьованих інформаційних джерел, я можу зробити висновок, що на сьогодні Рівненський бурштин є все ж таки більше каменем спотикання для місцевого населення, а от для людей, що керують організацію тіншового сектору продажу-скупки-експорту бурштину він є тими самими доларами під ногами. На жаль! Але ніяк Рівненський бурштин не є джерелом наповнення державного бюджету. На мою думку, існують такі основні шляхи вирішення даної проблеми:

- створити бурштинову біржу в Рівному;
- забезпечити людей місцями працевлаштування і надання гідної заробітної плати;
- відмовитися від державної монополії;
- терміново внести зміни до діючих Кримінального Кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

### Список літератури:

1. Потіха А. Проблема видобутку бурштину: сучасний стан та перспективи вирішення [Електронний ресурс] / А. Потіха // Україна: події, факти, коментарі. – 2016. – № 5. – С. 36–44. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr5.pdf>
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tema.in.ua/article/3659.html>
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sockraina.com/intervyu/19032>
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] // Відомості ВРУ– 2001, № 25-26, ст. 131 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Про прийняття за основу проекту Закону України про видобування та реалізацію бурштину: Постанова ВРУ від 23.04.2015 № 357-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/357-19>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nadoest.com/rivne--burshstinova-stolicya-ukrayini>

**Толстая С.Н.**

Ирпенский государственный колледж экономики и права

## **РОВЕНСКИЙ ЯНТАРЬ – ЭТО КАМЕНЬ ПРЕТКНОВЕНИЯ, ДОЛЛАРЫ ПОД НОГАМИ ИЛИ ИСТОЧНИК НАПОЛНЕНИЯ БЮДЖЕТА?!**

### **Аннотация**

Исследованы теоретические вопросы незаконной добычи ровенского янтаря. Изучены аспекты экологической проблемы, которая возникает при нелегальном добыче драгоценного камня. Выдвинута тезисы для решения данной проблемы. Обоснованно на конкретных примерах методами сравнительной характеристики рыночной и теневой цены «камня солнца». Сделано окончательные выводы относительно дефицита средств для наполнения бюджета от данной области деятельности.

**Ключевые слова:** незаконная добыча, янтарь, государственная монополия, теневой бизнес, нелегальные шахты, экологическая проблема, рекультивация земель.

**Tovsta S.M.**

Irpin State College of Economics and Law

**RIVNE AMBER: A STONE OF STUMBLING,  
DOLLARS UNDERFOOT OR SOURCE OF PUMPING UP THE BUDGET?!**

**Summary**

The theoretical question of illegal mining of Rivne amber. Studied aspects of environmental issues arising in the illegal mining of precious stones. Thesis put forward to solve this problem. Grounded on concrete examples of comparative characteristics of the market and shadow prices «sun stone». Made definitive conclusions regarding the deficit to budget revenues from this field of activity.

**Keywords:** illegal mining, amber, state monopoly, shady business, illegal mines, environmental issues, land reclamation.